

ZACHOWAĆ DLA PRZYSZŁOŚCI

Sprawy szkolnictwa i oświaty
w przekazie prasowym
XX i pierwszych lat XXI wieku

pod redakcją

Iwonny Michalskiej

i Grzegorza Michalskiego

EDUKACJA. HISTORIA WYCHOWANIA

**WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO**

**ZACHOWAĆ
DLA PRZYSZŁOŚCI**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
JAGIELLOŃSKIEGO

ZACHOWAĆ DLA PRZYSZŁOŚCI

Sprawy szkolnictwa i oświaty
w przekazie prasowym
XX i pierwszych lat XXI wieku

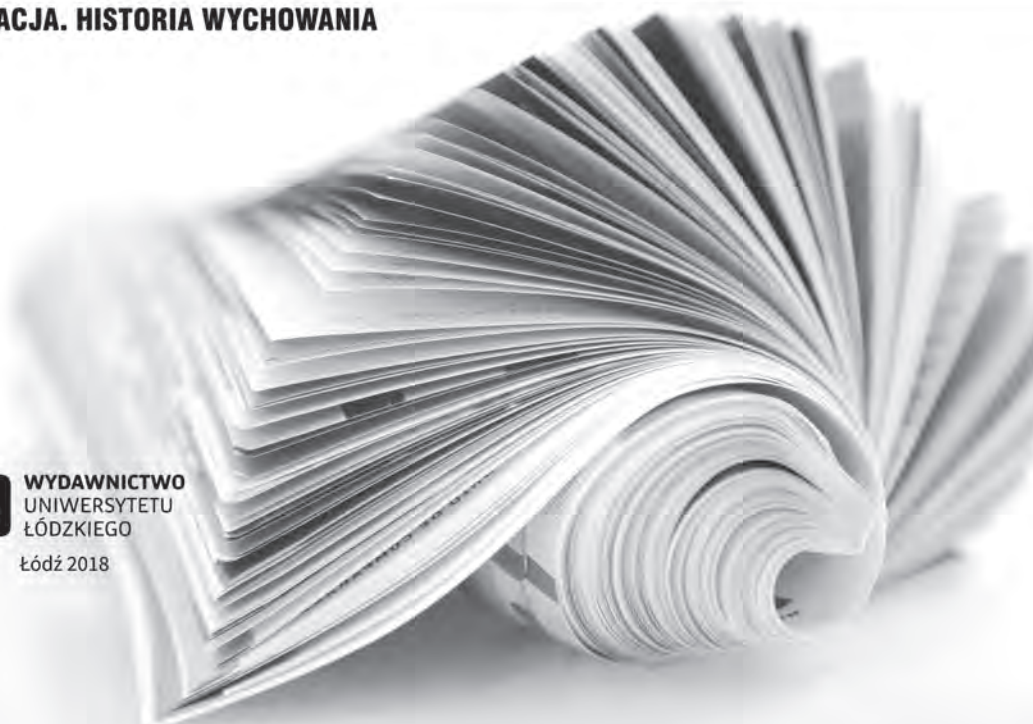
pod redakcją

Iwony Michalskiej

i Grzegorza Michalskiego

EDUKACJA. HISTORIA WYCHOWANIA

 **WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**
Łódź 2018

Iwonna Michalska, Grzegorz Michalski – Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu
Katedra Historii Wychowania i Pedagogiki, 91-408 Łódź, ul. Pomorska 46/48

RECENZENT

Katarzyna Dormus

REDAKTOR INICJUJĄCY

Urszula Dzieciatkowska

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Magdalena Granosik

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/victorO

© Copyright by Authors, Łódź 2018

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.08096.17.0.K

Ark. wyd. 28,8; ark. druk. 25,5

ISBN 978-83-8088-845-6

e-ISBN 978-83-8088-846-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Część pierwsza Wokół szkolnictwa i zagadnień szkolnych

Andrzej Puliński – Problematyka oświatowa na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w latach 1957–1977	13
Elżbieta Magiera – Sprawozdania szkolne jako źródło do dziejów działalności wychowawczej gimnazjów w Polsce międzywojennej.....	25
Hanna Markiewiczowa – Szkolnictwo Kresów Wschodnich w II RP w świetle prasy pedagogicznej. Nadzieje i rzeczywistość	41
Andrzej Smolarczyk – Problematyka szkolnictwa mniejszości narodowych w województwie wileńskim na łamach wileńskiego „Słowa” w latach 1922–1939	49
Krzysztof Jakubiak – Problem relacji rodziny i szkoły w polskim specjalistycznym czasopiśmiennictwie pedagogicznym od końca XIX do połowy XX wieku	63
Stefania Walasek – Budownictwo szkół powszechnych na łamach czasopism lat II RP	81
Artur Jazdon – „Uczyć czy handlować?” Problematyka wydawania i dystrybucji podręczników szkolnych na łamach „Przeglądu Księgarskiego” w pierwszym dziesięcioleciu niepodległej Polski	95
Justyna Gulczyńska – Aspekt wychowawczy na łamach „Wychowania” (1958–1973) – kontekst ideologiczny	111
Joanna Król – „Trudno jest ulepić nauczyciela” – problematyka kształcenia nauczycieli na łamach czasopisma „Wychowanie” w latach 1958–1973	123
Elżbieta Gorloff – Kreowanie wizerunku nauczyciela nauczania początkowego na łamach czasopisma „Życie Szkoły” (1962–1971).....	135
Urszula Pulińska – Szkoły Tysiąclecia w prasie lokalnej Warmii i Mazur	145

Część druga O wspieraniu nauczycieli, rodziców i młodzieży w edukacji i wychowaniu

Wiesława Leżańska – Popularyzatorska i edukacyjna funkcja łódzkiego czasopisma dla nauczycieli „Szkoła i Nauczyciel” (1924–1928)	159
Anna Królikowska – Problematyka pedeutologiczna na łamach „Miesięcznika Katechetycznego i Wychowawczego” (1911–1939).....	171

Aleksandra Feliniak – Zadania czasopisma „Wychowanie Przedszkolne” w promowaniu edukacji zdrowotnej (1925–1939).....	181
Agnieszka Małek – Problematyka zdrowia i higieny dzieci i młodzieży w czasopiśmie „Higiena Ciała i Sport” (1925–1928).....	191
Beata Topij-Stempińska – Problematyka wychowania młodego pokolenia na łamach „Młodego Lasu” (1938–1939).....	203
Anna Boguszewska – „Mały Ster” (1942–1944) – zawartość tematyczna i forma graficzna...	213
Irena Szewczyk-Kowalewska, Michał Kowalewski – Edukacja kulturalna dziecka w przekazie czasopisma „Edukacja i Dialog” w latach dziewięćdziesiątych XX wieku.....	225

Część trzecia

Różne oblicza wychowania poza szkołą

Małgorzata Krakowiak – Edukacja pozaszkolna w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w przekazie miesięcznika „Rodzina i Szkoła” (1949–1974).....	241
Marzena Kowalska, Irena Łabiszewska – <i>Pro publico bono</i> . Sztuka filmowa i muzyczna w przekazie prasowym „Kwartalnika Filmowego” i „Poradnika Muzycznego” w latach 1950–1965 szansą edukacji społeczeństwa.....	253
Nella Stolińska-Pobrala – Problem trudności wychowawczych w domach dziecka na łamach „Problemów opiekuńczo-wychowawczych” w latach 1961–1989.....	277
Iwona Czarnecka – Relacje rodzice–dzieci na łamach „Świata Głuchych”.....	289
Joanna Janik-Komar – Problematyka edukacji seniorów na łamach „Edukacji Dorosłych” (1993–2015).....	299

Część czwarta

Z problematyki oświatowo-pedagogicznej i społecznej

Joanna Sosnowska – „Wydarta na chybił trafił karta z historii życia publicznego” – łódzkie jednodniówki w sprawach szkoły, opieki i wychowania (1911–1928).....	313
Edyta Kahl-Łuczyńska – Problematyka oświatowa na łamach tygodnika „Głos Kamiennej” (1925).....	339
Piotr Gołdyn – Zagadnienia oświatowe i pedagogiczne na łamach „Gazety Kolskiej” (1932–1939).....	351
Urszula Wróblewska – Kwestie oświatowe i naukowe prezentowane na łamach „Myśli Karaimskiej” wydawanej w latach 1924–1945.....	365
Eleonora Sapia-Drewniak – Problemy edukacji ludności polskiej na Górnym Śląsku na łamach „Głosów znad Odry” w latach 1918–1924.....	375
Edyta Bartkowiak – Aktywność opiekuńcza stowarzyszeń katolickich na rzecz dzieci w świetle miesięcznika „Ruch Charytatywny” (1930–1939).....	385
Edyta Wolter – Problematyka ochrony zwierząt na łamach „Świata Zwierzęcego”/„Świata i Przyjaciela Zwierząt” (1929–1939), pedagogiczne implikacje.....	399

Wstęp

Oddawany do rąk czytelnika tom pozostaje w nurcie badań zapoczątkowanych kilka lat wcześniej, w które zaangażowani byli historycy wychowania, historycy, literaturoznawcy i bibliotekarze. W rezultacie tych prac powstało sześć publikacji¹ ukazujących bogactwo treści przydatnych w rekonstrukcji m.in. dziejów szkolnictwa, edukacji, teorii i praktyki pedagogicznej, koncepcji dydaktycznych i rozwiązań metodycznych, polityki oświatowej, oświaty, opieki nad dzieckiem. Choć każdy z zamieszczonych w nich artykułów stanowi oddzielne i samoistne opracowanie, to gdy wziąć pod uwagę zawartość treściową wszystkich książek, traktować je można jako „drogowskazy” czy „przewodniki”, a nawet swoistego rodzaju „wydawnictwa encyklopedyczne”, ułatwiające badaczom zlokalizowanie i zgromadzenie materiału źródłowego potrzebnego do przygotowania różnego typu opracowań. Zawarte w nich informacje służyć mogą ponadto jako wskazówki ukierunkowujące dalsze pogłębione eksploracje.

We „Wstępie” do jednego ze wspomnianych wyżej wydawnictw napisano:

Inne jeszcze pole poszukiwań naukowych, nie do końca jeszcze wyzyskane przez badaczy historii wychowania, stanowi czasopiśmiennictwo niepedagogiczne, w którym podnoszono zagadnienia oświaty, edukacji i wychowania. Chodzi tu nie tylko o periodyki dla kobiet, dzieci i młodzieży czy uczniowskie (...) ale przede wszystkim o pisma codzienne, społeczno-kulturalne, społeczno-polityczne, medyczne czy wyznaniowe².

Ta sugestia znalazła w poważnym stopniu swoje odzwierciedlenie w najnowszej monografii, gdyż oprócz opracowań powstałych na podstawie periodyków *sensu stricto* pedagogicznych czy kierowanych do dzieci i młodzieży, które stanowią nadal niewyczerpane źródło wiedzy o szeroko pojmowanym wychowaniu, pojawiły się artykuły prezentujące przekazy pochodzące z pism o charakterze społecznym

¹ I. Michalska, G. Michalski (red.), *Czasopiśmiennictwo XIX i początków XX wieku jako źródło do historii edukacji*, Łódź 2010; I. Michalska, G. Michalski (red.), *Czasopiśmiennictwo okresu Drugiej Rzeczypospolitej jako źródło do historii edukacji*, Łódź 2010; I. Michalska, G. Michalski (red.), *Czasopiśmiennictwo drugiej połowy XX wieku jako źródło do historii edukacji*, Łódź 2010; I. Michalska, G. Michalski (red.), *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą XIX i początków XX wieku*, Łódź 2013; I. Michalska, G. Michalski (red.), *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź 2013; I. Michalska, G. Michalski (red.), *Addenda do dziejów oświaty. Z badań nad prasą drugiej połowy XX i początków XXI wieku*, Łódź 2013.

² I. Michalska, G. Michalski (red.), *Czasopiśmiennictwo okresu Drugiej Rzeczypospolitej...*, s. 6.

i kulturalnym, przyrodniczym, podejmujących problemy dobroczynności, zdrowia i higieny, a także treści zawarte w dziennikach lokalnych i ogólnopolskich.

Niniejsza publikacja stanowi drugi tom kolejnego, dwuczęściowego, cyklu poświęconego czasopiśmiennictwu ujmowanemu jako źródło do odkrywania przeszłości edukacyjnej. Zawiera artykuły obejmujące rezultaty badań nad wybranymi periodykami XX i pierwszych lat XXI wieku. Wcześniejsza monografia zawiera teksty dotyczące wydawnictw ciągłych XIX i początków XX wieku³.

Na całość pracy składa się 30 artykułów, zamieszczonych w czterech częściach, z których każda została poświęcona innej grupie problemów występujących w różnych typach czasopism. Część pierwsza zatytułowana „Wokół szkolnictwa i zagadnień szkolnych” zawiera rozprawy na temat: zawartości treściowej „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” z lat 1957–1977, odnoszącej się głównie do szkolnictwa w Prusach Wschodnich i województwie olsztyńskim (Andrzej Puliński), zasobów materiałowych zawartych w sprawozdaniach dyrekcji gimnazjów lat międzywojennych, stanowiących istotne źródło do rekonstrukcji dziejów i działalności tych placówek edukacyjnych (Elżbieta Magiera), trudnych warunków funkcjonowania szkolnictwa na Kresach Wschodnich odnotowywanych w pedagogicznych czasopismach lokalnych i ogólnopolskich (Hanna Markiewiczowa), skomplikowanej sytuacji dotyczącej kształcenia mniejszości narodowych w województwie wileńskim utrwalonej w przekazie miejscowego dziennika „Słowo” (Andrzej Smolarczyk), różnych aspektów i wizji współdziałania rodziny i szkoły od końca XIX po lata 50. XX wieku (Krzysztof Jakubiak), podejmowanych wysiłków na rzecz odbudowy i budowy pomieszczeń szkolnych w okresie międzywojnia, utrwalonych w takich periodykach, jak „Samorząd”, „Samorząd Miejski”, „Oświata i Wychowanie”, „Rocznik Pedagogiczny”, „Głos Nauczycielski”, „Przyjaciel Szkoły”, „Słowo”, „Sprawy Nauczycielskie”, „Ilustrowany Kurier Codzienny” (Stefania Walasek), niełatwych uwarunkowań zewnętrznych, w jakich przyszło funkcjonować w pierwszym dziesięcioleciu istnienia Drugiej Rzeczypospolitej edytorom podręczników dla uczniów, oraz pojawiających się kontrowersji i sporów prowadzonych między wydawcami/księgarzami a nauczycielami w sprawie dystrybucji książek szkolnych w doniesieniach „Przeglądu Księgarskiego” (Artur Jazdon), założeń wychowania młodego pokolenia Polaków w duchu ideologii socjalistycznej w okresie Polski Ludowej, propagowanych przez periodyk „Wychowanie” – organ Zarządu Głównego Towarzystwa Szkoły Świeckiej (Justyna Gulczyńska) oraz poglądów na rolę i przygotowanie kadr nauczycielskich w zmienionej po II wojnie światowej sytuacji politycznej w Polsce, prezentowanych na łamach tegoż czasopisma (Joanna Król), kreślenia przez „Życie Szkoły” z lat 60. i początków 70. XX wieku obrazu nauczyciela klas młodszych szkoły podstawowej jako osoby wyróżniającej się socjalistyczną moralnością, realizatora obowiązującej ideologii wychowawczej i doświadczonego dydaktyka (Elżbieta Gorloff), przebiegu

³ I. Michalska, G. Michalski (red.), *Zachować dla przyszłości. Sprawy szkolnictwa, oświaty i opieki w przekazie prasowym XIX i początków XX wieku*, Łódź 2018.

akcji „budowy tysiąca szkół na Tysiąclecie” w relacjach „Głosu Olsztyńskiego” i „Panoramy Północy” (Urszula Pulińska).

Część druga, „O wspieraniu nauczycieli, rodziców i młodzieży w edukacji i wychowaniu”, w większości dotycząca czasów dwudziestolecia międzywojennego, obejmuje zagadnienia popularyzowania wiedzy pedagogicznej, zapoznawania z najnowocześniejszymi rozwiązaniami dydaktycznymi, zachęcania nauczycielstwa do samokształcenia i inicjowania twórczych działań pedagogicznych zawarte w łódzkim periodyku „Szkoła i Nauczyciel” (Wiesława Leżańska), związane z pełnieniem funkcji nauczyciela religii, jego pożądaną osobowością, zakresem obowiązków, wymaganymi kwalifikacjami, kierunkami rozwoju zawodowego, stosunkami prawno-służbowymi podejmowane w „Miesięczniku Katechetycznym i Wychowawczym” (Anna Królikowska), propagowania profilaktyki i diagnozowania zdrowotności, zasad higieny i zdrowego trybu życia dzieci przedstawiane w piśmie „Wychowanie Przedszkolne (Aleksandra Feliniak), dbałości o fizyczny rozwój niemowląt i dzieci na łamach „Higieny Ciała i Sportu” (Agnieszka Małek), ukierunkowywania życia młodzieży ku wartościom religijno-moralnym w periodyku „Młody Las” (Beata Topij-Stempińska). Z kolei artykuł Anny Boguszewskiej prezentuje wydawany przez niemieckie władze okupacyjne miesięcznik „Mały Ster”, wykorzystywany jako podręcznik w młodszych klasach szkolnictwa powszechnego, zaś rozprawa Ireny Szewczyk-Kowalewskiej i Michała Kowalewskiego przybliży obszary wychowania kulturalnego dzieci zawarte w „Edukacji i Dialogu” z lat 90. XX w.

W części trzeciej pt. „Różne oblicza wychowania poza szkołą” zamieszczono teksty, których autorzy referują kwestie instytucjonalnego i pozainstytucjonalnego wychowania dzieci i młodzieży pozostającego w ścisłym związku z polityką oświatową wytyczoną przez polskie władze po 1945 roku, prezentowane w miesięczniku „Rodzina i Szkoła” (Małgorzata Krakowiak), kulturalnej i edukacyjnej roli „Kwartalnika Filmowego” i „Poradnika Muzycznego” w latach 50. i 60. ubiegłego wieku (Marzena Kowalska, Irena Łabiszewska), trudności napotykanych przez wychowawców domów dziecka w drugiej połowie XX wieku, odnotowanych na łamach „Problemów Opiekuńczo-Wychowawczych” (Nella Stolińska-Pobralaska), prawidłowych relacji i postaw rodziców wobec niesłyszących dzieci w świetle pisma „Świat Głuchych” z lat 1970–1998 (Iwona Czarnicka), możliwości uczenia się ludzi starszych, przybliżanych w czasopiśmie „Edukacja Dorosłych” z okresu III RP (Joanna Janik-Komar).

Na część czwartą zatytułowaną „Z problematyki oświatowo-pedagogicznej i społecznej” złożyły się, poza niewielkimi wyjątkami, opracowania, których tematyka obejmuje czasy Drugiej Rzeczypospolitej. Znalazły się w niej artykuły ukazujące „fragmenty” z życia łódzian z lat 1911–1928 związane ze szkołą, wychowaniem, opieką, utrwalone w wydawnictwach jednodniowych (Joanna Sosnowska), sprawy wychowywania i edukowania młodzieży oraz kultury i oświaty podnoszone w gazecie tygodniowej „Głos Kamiennej” (Edyta Kahl-Łuczyńska), różnorodność kwestii oświatowych utrwalonych na szpaltach „Gazety Kolskiej” (Piotr Gołdyn), działalność oświatową, kulturalną, społeczną Karaimów w czasopiśmie „Myśl

Karaimska” (Urszula Wróblewska), zagadnienia przybliżania ludności polskiej zamieszkałej na Górnym Śląsku historii i kultury rodzimej oraz uświadamiania konieczności wychowywania w duchu polskim młodego pokolenia, obecne w periodyku „Głosy znad Odry” (Eleonora Sapia-Drewniak), przedsięwzięcia na rzecz opieki prowadzone przez Konferencje męskie św. Wincentego, Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia i Związek Towarzystw Dobroczynnych „Caritas”, przywoływane w miesięczniku „Ruch Charytatywny” (Ewa Bartkowiak), różne aspekty dotyczące ochrony zwierząt na łamach „Świata Zwierzęcego”/„Świata i Przyjaciela Zwierząt” (Edyta Wolter).

Redaktorzy

Część pierwsza

Wokół szkolnictwa i zagadnień szkolnych

ANDRZEJ PULIŃSKI
Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Problematyka oświatowa na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w latach 1957–1977

„Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej „KMW”) powstały w roku 1957 jako organ Polskiego Towarzystwa Historycznego (PTH) i Ośrodka Badań Naukowych (OBN) im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.

Jak pisał Wojciech Wrzesiński, periodyk od początku był pomyślany jako pismo

środowiskowe, dostrzegające od razu konieczność korzystania z pomocy innych, doświadczonych badaczy ze środowisk uniwersyteckich, którzy prowadzili badania nad dziejami obszarów Prus Wschodnich. Tytuł kwartalnika mógł sugerować wąski geograficznie zakres jego zainteresowań. W istocie od początku przedmiotem zainteresowań była cała prowincja wschodniopruska, aby z czasem poszerzać to zainteresowanie też na obszary państw bałtyckich (...)¹.

Wniosek o zezwolenie na wydawanie „Komunikatów” przez olsztyńską placówkę PTH został złożony na odbywającym się w dniach 19–20 października 1956 roku w Warszawie Walnym Zjeździe PTH. Olsztyńska delegacja na zjazd składała się z następujących osób: Emilia Sukertowa-Biedrawina, kierownik Stacji Naukowej PTH w Olsztynie, dr Tadeusz Grygier, dyrektor Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, oraz mgr Władysław Ogrodziński, pracownik naukowy Stacji². Wniosek ten spotkał się z aprobatą uczestników Zjazdu i umieszczono go we Wnioskach Walnego Zjazdu PTH. Zapisano w nim, że

Walny Zjazd Polskiego Towarzystwa Historycznego, zważywszy na szczególnie ciężką i niekorzystną sytuację takich ośrodków pozauniwersyteckich na terenie ziem północno-wschodnich

¹ W. Wrzesiński, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” – 50 lat olsztyńskiego kwartalnika historycznego, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 2007, nr 3, s. 292.

² M. Szostakowska, *Emilia Sukertowa-Biedrawina 1887–1970. Zarys biograficzny*, Olsztyn 1978.

jak Olsztyn, uchwała zwrócić się do odpowiednich czynników z apelem i prośbą o stworzenie warunków pracy naukowo-wydawniczej w olsztyńskim środowisku historycznym³.

Środowisko olsztyńskich historyków, powołując w roku 1957 „KMW”, dążyło do „odrodzenia olsztyńskiego wydawnictwa, które wychodziło nieregularnie w latach 1946–1950 jako «Komunikaty» Instytutu Mazurskiego w Olsztynie”⁴.

W roku 1957, na fali popaździernikowej odnowy, dążenia te zostały zrealizowane. Jak pisał w roku 1977 z okazji jubileuszu dwudziestolecia czasopisma ówczesny Prezes Zarządu Głównego PTH Marian Biskup, „KMW” zaczęły ukazywać się, mając na celu „stworzenie platformy dla ogłaszania wyników badań naukowych”, a także informowanie o dokonaniach naukowych, „zwłaszcza w dziedzinie historii regionu, ale i innych dyscyplin naukowych”⁵. Stwierdził on również przy tej okazji, że każdy, kto chce zajmować się dziś dziejami Polski Północno-Wschodniej, nie może pominąć „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”⁶.

Zdaniem innych gości jubileuszu, niewątpliwie „KMW” odegrały i nadal „odgrywają znaczącą rolę w procesie kształtowania świadomości historycznej mieszkańców Olsztyńskiego i tworzenia się olsztyńskiego środowiska humanistycznego”⁷.

Skład komitetu redakcyjnego pisma w ciągu pierwszych dwudziestu lat ulegał zmianom, jednak praktycznie zawsze w tym gronie znajdowali się historycy związani z zakładami kształcenia nauczycieli lub pedagodzy. Można tu wymienić takie postacie, jak dr Władysław Gębik, pedagog, literat, etnograf i folklorysta, działacz społeczno-kulturalny, doktor filozofii, czy też dr hab. Bohdan Wilamowski, absolwent seminarium nauczycielskiego w Działdowie (rocznik 1933), prof. Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie i Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie. Dwaj ostatni weszli w skład pierwszej redakcji „KMW”. W następnych składach komitetu redakcyjnego znaleźli się dr Stanisław Szostakowski, prorektor Wyższej Szkoły Nauczycielskiej, a następnie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, mgr Bohdan Łukaszewicz, historyk i pracownik naukowy Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie. Redakcję tworzyli również historycy związani z Polską Akademią Nauk, olsztyńskim Archiwum Państwowym, Ośrodkiem Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, a także, jak prof. Wojciech Wrzesiński, z Uniwersytetem Wrocławskim⁸.

Tematyka oświaty, szkolnictwa i nauki, a także kultury i sztuki przez pierwsze dwadzieścia lat istnienia pisma obejmowała ok. 15% (dokładnie 14,2%) drukowanych artykułów⁹. Na potrzeby niniejszej pracy udało się wyodrębnić 73 artykuły poświęcone tytułowej problematyce, z których jedynie część zostanie omówiona poniżej.

³ S. Herbst, I. Pietrzak-Pawłowska (red.), *Polskie Towarzystwo Historyczne 1886–1956. Księga pamiątkowa z okazji zjazdu jubileuszowego PTH w Warszawie, 19–20 X 1956*, Warszawa 1958, s. 164.

⁴ M. Biskup, *Dwadzieścia lat „Komunikatów Mazursko-Warmińskich”*, „KMW”, 1977, nr 3–4, s. 291.

⁵ Ibidem.

⁶ B. Łukaszewicz, *Dwadzieścia lat „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” 1957–1977*, „KMW”, 1978, nr 2, s. 149.

⁷ Ibidem; zob. wypowiedź doc. dr. Edmunda Wojnowskiego, ówczesnego Sekretarza KW PZPR w Olsztynie, s. 149.

⁸ D.E. Łukaszewicz, *Analiza zawartości „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” za lata 1957–1977*, „KMW”, 1979, nr 1, s. 61–62.

⁹ Ibidem, s. 80.

Twórczość naukowa autorów specjalizujących się w szeroko pojętych kwestiach związanych z oświatą czy edukacją obejmowała wiele interesujących wątków i zagadnień.

Pierwszą pracą zamieszczoną w „KMW” już w pierwszym numerze z roku 1957 był artykuł Antoniego Łukaszeńskiego poruszający problematykę dziejów szkolnictwa polskiego na Warmii i Mazurach w okresie międzywojennym. Autor omawia w nim nieznaną i niepublikowany dokument w języku niemieckim dotyczący stosunku środowisk niemieckich Heimatbund Ostpreussen do kwestii polskiej szkoły w Prusach Wschodnich w latach 20. i 30. ubiegłego wieku i stanowi, zdaniem autora, „wymowny fragment walki o szkołę polską w okresie międzywojennym w Prusach Wschodnich, a więc na Warmii i Mazurach także”¹⁰.

Również okresu międzywojennego dotyczy praca Władysława Gębika o historii Gimnazjum w Kwidzynie. Autor porusza kwestie prawne powoływania polskich szkół w Niemczech, przedstawia, jak tworzone były w zasadzie jedynie prywatne szkoły polskie, mówi o zakazie używania podręczników w języku polskim, włącznie z elementarzem drukowanym w Polsce. Podkreśla rolę, jaką w procesie tworzenia i prowadzenia szkół polskich odegrał Związek Polaków w Niemczech, a także Związek Polskich Towarzystw Szkolnych w Niemczech. Przytacza dane statystyczne dotyczące liczby polskich placówek edukacyjnych powstałych na terenie Niemiec. Przedstawia trudności związane z powołaniem szkoły w Kwidzynie oraz represje hitlerowców wobec nauczycieli i uczniów, które rozpoczęły się jeszcze przed wybuchem II wojny światowej. Autor stwierdza, że droga wielu z nich do wolnej ojczyzny „wiodła poprzez hitlerowskie obozy śmierci”. Niezwykle interesująco opisuje działalność szkoły z punktu widzenia uczestnika wydarzeń, ponieważ pełnił funkcję pierwszego dyrektora w historii opisanej szkoły. Praca ma więc niezwykle ważny walor wspomnieniowy¹¹.

Okresu międzywojennego i polskiego szkolnictwa w Prusach Wschodnich w tym czasie dotyczy artykuł Stefana Kotarskiego, który ukazał się w 1959 roku. Autor opisuje perypetie dwóch polskich szkół: w Worytach i Nowej Kaletce, w latach 1929–1939. Ich dzieje poprzedza interesującą analizą sytuacji szkolnictwa polskiego w czasach hitlerowskich. W artykule wykorzystano unikalne źródła, jakimi są zachowane w Archiwum Państwowym w Olsztynie kroniki szkolne obu placówek¹².

Historię szkoły w Piasutnie z perspektywy świadka wydarzeń, jakim był nauczyciel tej szkoły Jerzy Lanc, opisał Jan Boenigk¹³. Placówka nosząca nazwę Szkoły Polsko-Ewangelickiej powstała w 1931 roku i chociaż była jedyną tego typu szkołą w powiecie szczycieńskim, od samego początku spotykały ją szykany ze strony władz niemieckich, które od pierwszego dnia dążyły do jej zamknięcia. Na łamach kwartalnika artykuł dotyczący tej samej szkoły zamieścił również Marek Andrzejewski – do napisania artykułu wykorzystał niemiecki dokument źródłowy,

¹⁰ A. Łukaszeński, *Z materiałów do dziejów szkolnictwa na Mazurach i Warmii w okresie międzywojennym*, „KMW”, 1957, nr 1, s. 38–44.

¹¹ W. Gębik, *Polskie Gimnazjum w Kwidzynie*, „KMW”, 1957, nr 2, s. 82–89.

¹² S. Kotarski, *Dzieje dwóch szkół polskich na Warmii w świetle ich kronik z lat 1929–1939*, „KMW”, 1959, nr 3, s. 303–317.

¹³ J. Boenigk, *Śladami polskiej szkoły w Piasutnie (relacje naocznego świadka)*, „KMW”, 1969, nr 3.